

terroryzmu. Jego zdaniem, świat arabski nie żyje terroryzmem w takim stopniu, w jakim przedstawia to Zachód. Według autora, państwa zachodnie świadomie wyolbrzymiają ten problem, ponieważ nie potrafią sobie z nim poradzić. W rzeczywistości świat arabski charakteryzuje rozdarcie między tradycją a Zachodem, jego przyszłość jest niejasna. Czerpanie wzorów z Zachodu doprowadzi do połączenia się państw arabskich ze światem zachodnim, natomiast tradycja i fundamentalizm postawią te państwa w opozycji do reszty świata.

Arabowie J. Daneckiego stanowią próbę całościowego omówienia historycznego i kulturalnego rozwoju świata arabskiego. Należy zaznaczyć, że pomiędzy zagadnieniami związanymi z kulturą a opisem wydarzeń politycznych istnieje równowaga. Nowe ujęcie tej tematyki wyróżnia *Arabów* J. Daneckiego spośród innych prac poświęconych cywilizacji arabskiej. Zaletą tej pracy jest próba odburzenia Arabów. Autor pokazuje, że fundamentalistyczny terroryzm nie jest ważny dla muzułmanów. Istotniejszą kwestią okazuje się próba pogodzenia dwóch modeli egzystencji. W przypadku jej niepowodzenia Arabowie będą zmuszeni wybrać jedną z dróg, która zadecyduje o ich dalszych losach.

Małgorzata Delmata

Noty

Stanisław Sierpowski (red.): *Polska na tle procesów rozwojowych Europy w XX wieku*, Wydawnictwo Instytutu Historii UAM, Poznań 2002, 331 ss.

Początek nowego wieku stworzył okazję do dokonania ocen i analiz wydarzeń minionego okresu. Praca napisana pod redakcją znanego historyka dziejów powszechnych Stanisława Sierpowskiego stara się odpowiedzieć na pytania dotyczące miejsca i roli Polski w tych przeobrażeniach. Materiały w niej zamieszczone stanowią efekt wieloletnich poszukiwań badaczy o uznanym dorobku naukowym. Na publikację składa się 16 referatów zaprezentowanych podczas konferencji, która odbyła się w Poznaniu w dniach 23-24 listopada 2002 r. Autorzy referatów, głównie z ośrodków badawczych w Polsce, próbują odpowiedzieć na pytanie o rolę Polski w procesach rozwojowych Europy w XX w., koncentrując się na kluczowych dla egzystencji każdego państwa zagadnieniach: polityce zagranicznej, polityce bezpieczeństwa, problemach mniejszości narodowych, społeczeństwie oraz zagadnieniach dotyczących wojskowości i sportu.

Spśród wielu interesujących tekstów wymienić można kilka najciekawszych poświęconych m.in.: problemom politycznym (S. Sierpowski *Polska w Europie, Europa w świecie*, P. Łossowski *Kwestia polska i polityka zagraniczna*, Z. Zieliński *Polska w dyplomacji watykańskiej*, R. Wapiński *Świadomość polityczna*, B. Miśkiewicz *Wojsko*, J. Kiwierska *W sercu Europy. Kwestie bezpieczeństwa*, B. Koszel *Rola i miejsce Polski w integracji Europy*, A. Czubiński *Mity, legendy i polska rzeczywistość historyczna. Polskie spory o XX wiek.*), problemom społecznym (J. Żarnowski *Spoleczeństwo*, P. Hauser *Problem mniejszości narodowych*, W. Rojek *Polacy w diasporze europejskiej*, W. Wrześniński *Polacy – Niemcy. Stereotypy*, A. Skrzypek *Polska – Rosja. Stereotypy*) oraz sprawom kultury (C. Madajczyk *Kultura*, W. Lipoński *Sport*).

Na szczególną uwagę zasługuje opracowanie pióra Piotra Łossowskiego, cenionego historyka dziejów II RP i państw bałtyckich. Zwrócono w nim uwagę, że tuż po odzyskaniu niepodległości Polska borykała się z wieloma problemami politycznymi, ekonomicznymi i społecznymi. Autor konstatuje, że w oczach innych państw Polska chciała uchodzić za kraj popierający pokojową politykę międzynarodową i przestrzegający postanowień traktatów międzynarodowych. Liczne zabiegi

polskich dyplomatów wzmocniły nieco słaby wizerunek państwa polskiego i stworzyły dobre podwaliny do prowadzenia skutecznej polityki zagranicznej w Europie. Jednak marzenia o umacnianiu pozycji Polski na arenie międzynarodowej skończyły się wraz z wybuchem II wojny światowej. Po przegranej kampanii wrześniowej rząd polski zmuszony był do działania na obczyźnie. Autor konkluduje, że prowadzona przez rząd na emigracji polityka zagraniczna była taka, na jaką wtedy było stać rząd, który nie posiadał naturalnego zaplecza jakim było państwo. Po zakończeniu II wojny światowej prowadzenie przez Polskę samodzielnej polityki zagranicznej było niezwykle ograniczone. Polska weszła w skład bloku państw socjalistycznych całkowicie zależnych od ZSRR. Większa swoboda działań w polityce zagranicznej i wewnętrznej w Polsce pojawiła się dopiero podczas rządów Michaiła Gorbaczowa w ZSRR. Dialog władzy z opozycją przyczynił się do powołania 12 września 1989 r. pierwszego niekomunistycznego rządu pod przewodnictwem T. Mazowieckiego. Było to wydarzenie bez precedensu dla polskiej polityki zagranicznej. W opinii autora, w latach 90. Polska prowadziła bardzo aktywną politykę zagraniczną na arenie międzynarodowej. Przystąpiła do Sojuszu Północnoatlantyckiego i bliska jest wejściu do Unii Europejskiej.

Z uwagi na uniwersalny charakter na podkreślenie zasługuje także tekst autorstwa gdańskiego historyka Romana Wapińskiego. Wysłunięto w nim tezę, że możliwości pełnego przedstawienia przemian, jakim uległa świadomość polityczna Polaków jest niemożliwe. Autor zwraca uwagę, że większą rolę przywiązujemy do analizy samych wydarzeń aniżeli do zainteresowania dziejami świadomości społecznej, bowiem rzadko dysponujemy materiałami źródłowymi, dzięki którym łatwiej moglibyśmy poznać odczucia ludzkie. Sugeruje, że z reguły źródła te są niepełne, i posiadają wiele niedomówień. W opinii autora niejasności zawarte w materiałach wynikają z bardzo prostej przyczyny. Sporządzający je badacze nie podejmowali niektórych zagadnień, gdyż uważali je za oczywiste. Autor konkluduje, że stan świadomości politycznej Polaków, żyjących w XX w. uzależniony był od bieżącej sytuacji politycznej, ekonomicznej i społecznej Polski, ewolucji idei i prądów umysłowych Europy oraz rozwoju kulturowego starego kontynentu. Sugeruje, że inną świadomość miały osoby żyjące w dwudziestoleciu międzywojennym, a inną ludzie czasów realnego socjalizmu. Autor zaznacza, że zasadnicze przemiany w świadomości politycznej zaszły w następstwie zmian pokoleniowych.

W innym referacie autorstwa J. Kiwierskiej wysunięto tezę, że polityka bezpieczeństwa Polski nie zależała tylko i wyłącznie od siły politycznej i ekonomicznej samej Polski, ale również, a może przede wszystkim, od geopolitycznego układu sił w regionie Europy Środkowo-Wschodniej oraz interesów mocarstw, z którymi Polska sąsiadowała. To położenie geograficzne Polski od stuleci zmuszało polityków do wypracowania skutecznej koncepcji bezpieczeństwa i nakazywało traktować zagadnienie bezpieczeństwa jako sprawę priorytetową dla kraju. Autorka skupia się przede wszystkim na politycznym wymiarze bezpieczeństwa, choć nie bagatelizuje ekonomicznych i społecznych komponentów tego pojęcia. Wybuch II wojny światowej uświadomił Polakom, jak ważna dla każdego państwa jest polityka bezpieczeństwa. Po zakończeniu II wojny światowej polska polityka bezpieczeństwa skupiała się przede wszystkim na utrzymaniu granic na Odrze i Nysie oraz zahamowaniu tendencji rewizjonistycznych w RFN. W tym czasie ZSRR stał się gwarantem nienaruszalności polskich granic, a polska polityka bezpieczeństwa całkowicie zależna była od polityki ZSRR. Autorka jest zdania, że ta podległość gwarantowała Polsce bezpieczeństwo. Przynależąc do Układu Warszawskiego i mając za sojusznika potężne państwo posiadające broń atomową, Polska nie była osamotniona na arenie międzynarodowej. Po upadku komunizmu pojawiło się wiele scenariuszy bezpieczeństwa (regionalny, neutralny oraz oparty na organizacjach międzynarodowych). Rząd T. Mazowieckiego i jego następców stanął przed problemem obrania kierunku działań, zmierzającego do zapewnienia bezpieczeństwa Polsce. Począwszy od lat 1990/1991 kolejne rządy w Polsce starały się o członkostwo w NATO, który to sojusz uznano za jedyny gwarantujący Polsce rzeczywiste bezpieczeństwo. 12 marca 1999 r. Polska, wraz z Węgrami i Czechami, przystąpiła do Sojuszu Północnoatlantyckiego. W opinii autorki akces nie rozwiązał definitywnie kwestii bezpieczeństwa, ale zwiększył szansę jej powodzenia w obliczu narastających problemów dzisiejszego świata związanych z terroryzmem i proliferacją broni jądrowej.

Praca pod redakcją S. Sierpowskiego jest interesującym spojrzeniem na przeszłość Europy i Polski oraz źródłem wiedzy na temat roli, jaką odegrała Polska na arenie międzynarodowej w XX w. Publikacja w istotny sposób wzbogaca naszą wiedzę historyczną i pozwala formułować oceny i sądy dotyczące przyszłego kształtu wspólnej Europy.

Adam Barabasz

HEIDI HEIN: *Der Piłsudski-Kult und seine Bedeutung für den polnischen Staat 1926-1939*, Verlag Herder-Institut Marburg 2002, 511 ss.

W serii Materiały i Studia do Badań nad Dziejami Europy Środkowo-Wschodniej (*Materialien und Studien zur Ostmitteleuropa-Forschung*) wydawanej przez Instytut im. J. G. Herdera w Marburgu ukazała się publikacja niemieckiej autorki Heidi Hein pt. *Der Piłsudski – Kult und seine Bedeutung für den polnischen Staat 1926-1939*. Już sam tytuł publikacji jest interesujący i prowokujący do lektury. Postać historyczna Józefa Piłsudskiego nie jest przedmiotem ożywionych zainteresowań w Republice Federalnej Niemiec. Nie jest lepiej z badaniami nad dziejami Polski XX w. W Republice Federalnej Niemiec znajdujemy jedynie kilku historyków zajmujących się najnowszą historią Polski. Jednym z nich jest Wojciech Kotowski (Uniwersytet w Bonn), który zajmuje się dziejami mniejszości niemieckiej w Drugiej Rzeczypospolitej¹. Stąd należy cieszyć się, że badania Heidi Hein nad historią Polski, a w szczególności nad postacią J. Piłsudskiego znalazły swoje miejsce w odrębnym monograficznym opracowaniu.

Autorka publikacji jest historykiem zajmującym się historią Europy Środkowo-Wschodniej, ze szczególnym uwzględnieniem historii Polski okresu międzywojennego. Historia Polski powiązana z osobą Józefa Piłsudskiego stanowi przedmiot fascynacji i szczególnego zainteresowania autorki. Jej książka to rozprawa doktorska, która została przedstawiona Wydziałowi Filozoficznemu na Uniwersytecie imienia H. Heinego w Dusseldorfie i tam w roku akademickim 1999/2000 obroniona.

Heidi Hein zbierając materiały i źródła do książki podczas pobytu w Polsce przeprowadziła szczegółową wnerendę archiwalną w archiwach w Warszawie (Archiwum Akt Nowych, Archiwum miasta Stołecznego Warszawy, Centralne Archiwum Wojskowe), Krakowie (Archiwum Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Archiwum Państwowe w Krakowie). Ponadto autorka przebywała w Nowym Jorku, gdzie zapoznała się z zasobami Instytutu Józefa Piłsudskiego. Niewątpliwie na jej drobiazgowość w przeprowadzonych badaniach, obok staranności itp. cech, wpłynęła bardzo dobra znajomość języka polskiego, który to język specjalnie poznała, aby zająć się swoim problemem badawczym.

Publikacja Heidi Hein jest poświęcona kultowi osoby Józefa Piłsudskiego. Składa się z sześciu rozdziałów. Pierwszy rozdział zawiera rozważania wstępne dotyczące kultu (jego komponentów, symboliki) osoby Piłsudskiego oraz omówienie stanu literatury i badań wokół kultu Marszałka. W rozdziale drugim autorka przedstawiła biografię J. Piłsudskiego kreśląc jego sylwetkę jako charyzmatycznego przywódcy. Treścią rozdziału trzeciego jest analiza „narodzin” kultu J. Piłsudskiego po jego śmierci. Autorka porusza i omawia ważne problemy związane ze społecznym i instytucjonalnym funkcjonowaniem pamięci, symbolu, kultu Marszałka. Dla przykładu charakterystyce poddała Naczelny Komitet Uczczenia Pamięci Marszałka Józefa Piłsudskiego oraz drogę stopniowego włączenia pamięci, symbolu Józefa Piłsudskiego w obieg szkolny (nauka historii), muzełna (powstanie Muzeum J. Piłsudskiego w Belwedrze) i państwowy (obchody rocznicowe związane z osobą Marszałka). Rozdział czwarty został poświęcony środowisku osób dbających i zainteresowanych funkcjonowaniem kultu Piłsudskiego

¹ W. Kotowski, *Polens Politik gegenüber seiner deutschen Minderheit 1919-1939*, Wiesbaden 1998.